

نهضت ملی شدن صنعت نفت و حکومت دکتر مصدق(4)

ج-اصلاحات اجتماعی ، فرهنگی

مجلس شورای ملی 12 مرداد 1331 "قانون مربوط به اعطای اختیارات برای مدت شش ماه به دکتر مصدق را به تصویب رسانید.که شامل 9 قسمت به شرح زیر بود:

- ۱- اصلاح قانون انتخابات مجلس شورای ملی و شهرداری‌ها.
- ۲- اصلاح امور مالی و تعدیل بودجه به وسیله تقلیل در مخارج و برقراری مالیاتهای مستقیم و در صورت لزوم مالیاتهای غیر مستقیم.
- ۳- اصلاح امور اقتصادی به وسیله افزایش تولید و ایجاد کار و اصلاح قوانین پولی و بانکی.
- ۴- بهره‌برداری از معادن نفت کشور با رعایت قانون نه ماده‌ای اجرای قانون ملی شدن صنعت نفت و تهیه و تدوین اساسنامه شرکت ملی نفت.
- ۵ - اصلاح سازمانهای اداری و قوانین استخدام کشوری و قضایی و لشگری.
- ۶ - ایجاد شورای محلی در دهات به منظور اصلاحات اجتماعی و تأمین مخارج این اصلاحات به وسیله وضع عوارض.
- ۷ - اصلاح قوانین دادگستری.
- ۸ - اصلاح قانون مطبوعات.
- ۹ - اصلاحات امور فرهنگی و بهداشتی و وسائل ارتباطی."

اصلاح قانون انتخابات مجلس و شهرداری ها: تجربه مصدق از انتخابات در دوران مشروطه و مجالس شورای ملی حکایت از این داشت که تا در نحوه و ماهیت انتخابات تغییری حاصل نشود امکان تغییرات واقعی و اصلاح امور ممکن نخواهد بود . به همین دلیل یکی از دو برنامه دولت اول وی "اصلاح قانون انتخابات " بود و در راس قانون 9ماده‌ای خود نیز برنامه اصلاح قانون انتخابات را گنجانده بود . تا آن زمان چنین مرسوم بود که به هنگام برگزاری انتخابات به ویژه در شهرهای کوچک و روستاها ارباب یا بزرگ ده ، روستاییان را به پای صندوق های رای آورده و در آنجا برگه‌های رای را که نام نامزد مورد نظر ارباب بر روی آنها نوشته شده بود به دست آنها می‌داد تا در صندوق بیاندازند . در قانون تهیه شده در دوره مصدق چنین آمده بود که تنها کسانی می‌توانند رای بدهند که باسواد باشند. او با این اقدام تلاش داشت که ریشه قدرت سیاسی خان‌ها و اربابان را قطع کند. این قانون که از جمله مواد آن پیش بینی شدن حق رای زنان بود بهبه دلیل مخالفت علما و از جمله مرحوم آیت الله بروجردی تصویب نرسید .

اصلاحات قضایی:

دکتر مصدق در دولت اول خود ابتدا علی هیئت و بعد از شش ماه امیرعلایی را به عنوان وزیر دادگستری انتخاب کرد . ولی در دولت دوم خود عبدالعلی لطفی قاضی کهنه‌کار و خوشنام را به سمت وزیر دادگستری و محمد سروری را به سمت رییس دیوان عالی کشور معرفی کرد . اما مصدق تنها به تغییر افراد بسنده نکرد . در 20 شهریور 1331 قانون استخدام قضات را تغییر داد.تا آن زمان تعیین قضات دادگستری برعهده وزیر بود .در قانون جدید کمیسیونی مرکب از رییس و دادستان دیوان عالی کشور و دو نفر از

قضات دیوان عالی کشور در این خصوص جایگزین شیوه سابق شد. بدین ترتیب قضات از استقلال قضایی برخوردار می‌شدند. از سوی دیگر دیوان کیفر را منحل و رسیدگی به جرایمی که در صلاحیت آن مرجع قرار داشت به دادسراها و دادگاه‌های عمومی دادگستری محول شد. همچنین به نوشته کاتوزیان: "تمامی محاکم ویژه و فوق‌العاده و اداری - خاصه دادستانی ارتش- منحل شدند و وظایف آنها در حیطه کار دادگستری قرار گرفت. دادگاه اداری دستگاه قضایی نیز که به دعاوی شاکیان علیه قضات رسیدگی می‌کرد منحل شد و به جای آن دادگاه عالی قضات تشکیل گردید." (کاتوزیان -251) محمد سروری و عبدالعلی لطفی که این اقدامات به دست آنها صورت گرفت بعد از کودتای 28 مرداد مورد غضب رژیم قرار گرفتند. سروری و تمامی قضات دیوان عالی بدون از کار برکنار شدند و لطفی علاوه بر برکناری، بازداشت و زندانی و بعد از آزادی خانه وی مورد هجوم اوباش قرار گرفت و خود وی مضروب شد و چندی بعد هم در بیمارستان درگذشت.

د: اصلاحات اجتماعی :

چنان که گفته شد بعد از 30 تیر مصدق تغییر روش داد و از لیبرال دمکراسی به تعبیر مهندس سحابی به سوسیال دمکراسی و یا به تعبیر دیگر وی دمکراسی هدایت شده تغییر جهت داد. سحابی دلایل این امر را چنین بیان می‌کند: "در یک مبارزه رهایی بخش، دولت با بینش و سیاست های لیبرالی نمی تواند به بسیج جامعه که از ضروری ترین مسائل است نائل شود. بلکه می بایست نگاه و نقطه تاکید و حمایت بر طبقه زحمتکشان و نیروهای مولد اعم از یدی یا فکری یا مالی یا مدیریتی بنا نهاده شود. بنابراین از منظر مصدق پس از تجربه یک سال از حکومتش، سوسیال دمکراسی بسیار بیشتر از لیبرال دمکراسی به درد جامعه جهان سومی ایران می‌خورد."

مصدق در زمینه اجتماعی اصلاحات متعددی را طراحی و به اجرا گذاشت. برخی از این اصلاحات نهادینه شدند و به مثابه باقیات صالحات مصدق هنوز هم برجای مانده اند همچون بیمه های اجتماعی کارگران که امروزه سازمان تامین اجتماعی نام گرفته و مسئولیت بیمه و درمان و بازتشتگی کارگران را بر عهده دارد.

علاوه بر کارگران روستاییان نیز از نظر دور نبودند. مصدق به منظور تغییر وضعیت اسفبار کشاورزان و روستاییان که قرن‌ها تحت بدترین ستم و استثمار قرار داشتند طرح و به اجرا گذاشت. بر مبنای این قانون ارباب ده موظف بود 20 درصد از حق مالکانه را به دولت بدهد. از این مبلغ 10 درصد به کشاورزان پرداخت می‌شد و ده درصد بقیه نیز به صندوقی که به منظور عمران و آبادی روستا ایجاد می‌شد واریز می‌شد. این صندوق زیر نظر انجمن ده قرار داشت و مبالغ دریافتی را صرف امور آموزشی، خدمات اجتماعی، راهسازی و امور دیگر می‌کرد.

اصلاحات در نیروهای مسلح:

بعد از آن که دکتر مصدق مسئولیت وزارت دفاع را شخصا به عهده گرفت، گروه افسران ناسیونالیست به‌ویژه پیشنهاد تصفیه ارتش و از جمله بازنشسته کردن کلیه امیران ارتش بود ولی مصدق فقط با بازنشسته کردن 136 نفر از آنها موافقت کرد. مصدق دلیل این اقدام خود را ضرورت انجام اصلاحات و کاهش بودجه عنوان کرده و می‌نویسد: "...پس از این که نظریات مزبور [درباره بازنشستگی افسران] رسید اینجانب دیدم عده بالنسبه زیادی را پیشنهاد کرده اند که بازنشسته شوند. از سه نفر مشاورین فوق الذکر و دو معاون وزارت دفاع ملی که هیات مشاوره را تشکیل می‌دادند تمنا کردم به موضوع دقیقاً رسیدگی و

بررسی نمایند... آنها بعد از چند روز مطالعه و رسیدگی پیشنهاد نمودند که از بین آن عده فقط 136 نفر بازنشسته شوند...

اما تصفیه ارتش به این شکل ناقص نه تنها کمکی به دکتر مصدق نکرد بلکه اوضاع را به ضرر او رقم زد. تحریکات افسران بازنشسته در خصوص این که این اقدام می‌تواند ادامه داشته باشد می‌توانست به پیوستن عده دیگری از افسران به مخالفان مصدق بیانجامد. از سوی دیگر بازنشستگان با حضور در کانون افسران بازنشسته سرگرم توطئه علیه دولت شدند. ارتباط این عده با افسران تصفیه نشده در درون نیروهای مسلح کفه نیروهای مخالف دولت را در داخل نیروهای مسلح سنگین و امکان مقابله با آنان را کم کرد. در نتیجه روز 28 مرداد همین افراد با هدایت افسران بازنشسته و در رأس آنها فضل الله زاهدی توانستند مصدق را سرنگون سازند.

سایر اقدامات :

دکتر مصدق برای اصلاح وضعیت آموزش و پرورش " شورای عالی فرهنگ" را ایجاد کرد، تصویب لایحه قانونی استقلال مالی دانشگاه‌ها، اصلاح قانون انتخاب اعضای اتاق های بازرگانی، ، لایحه استقلال کانون وکلای دادگستری لایحه قانون مطبوعات و... از جمله قوانین دیگری بودند که برای اصلاح امور وضع شدند. به نوشته حبیب لاجوردی: " با مروری بر لوایحی که مصدق طی شش ماه اول این دوره ... [مرداد تا اسفند 1331] به تصویب رساند، تصویر شخصیتی به ذهن متبادری می‌شود که فرصت هر آن از دستش می‌رود و او با شتاب فراوان به پیاده کردن برنامه‌ای پرداخته است که مدت ها درباب آن تامل می‌کرده است. مصدق در این دوره نسبتاً کوتاه 122 لایحه را به تصویب رساند. " این تعداد به جز لوایحی بود که از اسفند 1331 تا مرداد 1332 به تصویب رسید.

وی همچنین در زمینه تامین امنیت اجتماعی مردم، قانون ممنوعیت حمل انواع سلاح اعم از گرم و سرد واخلال در نظم و امنیت عمومی و از جمله مزاحمت برای بانوان را به تصویب رساند.

بعد از پیروزی کودتا، از جمله نخستین اقدامات دولت زاهدی، بازگرداندن افسران و کارمندان تصفیه شده از ارتش و ادارات بود. دادگاه های نظامی نیز بلافاصله بعد از استقرار کودتاچیان کار خود را از سر گرفتند مجلس هجدهم: " که نمایندگان را زاهدی انتخاب کرده بود، کلیه لوایح و مصوبات دکتر مصدق را مغایر با قانون اساسی دانست و یکجا لغو کرد. "